

Η Μέλισσα στην Αρχαιότητα

~ Σύμβολο Δύναμης, Αφθονίας & Γονιμότητας ~

Η ομάδα Eco Flaneur παρουσιάζει στη διοργάνωση «Platforms Project Independent Art Fair 2025» ένα συλλογικό έργο αφιερωμένο στη μέλισσα, η οποία από την αρχαιότητα αποτελεί εμβληματικό σύμβολο πολιτισμού, αρετών, θρησκευτικών αντιλήψεων και κοινωνικών αξιών. Η επιστημονική ονομασία της μέλισσας ~ *Apis Mellifica* ~, που σημαίνει *παραγωγός μελιού*, αφορά έναν ζωικό οργανισμό που προηγείται κατά πολύ της ανθρώπινης ύπαρξης στη γη. Από την αρχαιότητα το έντομο αυτό θεωρήθηκε φορέας ιερότητας και συνδέθηκε με θεμελιώδεις έννοιες όπως η γέννηση και ο θάνατος.¹ Παράλληλα, οι πρώτες ενδείξεις αξιοποίησης του μελιού ανιχνεύονται ήδη στους προϊστορικούς χρόνους, καταδεικνύοντας τη διαχρονική σημασία του στη διατροφή, καθώς για αιώνες το μέλι υπήρξε η μοναδική γνωστή γλυκαντική ουσία για τον άνθρωπο,² ενώ ταυτίστηκε και με το *νέκταρ*, την τροφή των θεών.

Σύμφωνα με τον μύθο, ο Δίας γεννήθηκε στο ιερό σπήλαιο των μελισσών, οι οποίες τον μεγάλωσαν με μέλι,³ ενώ σε άλλη εκδοχή του μύθου, τροφοί του θείου βρέφους ήταν οι κόρες του βασιλιά της Κρήτης, Μελισσέα, η Αμάλθεια και η Μέλισσα, οι οποίες τον ανέθρεψαν με μέλι και γάλα.^{4,5} Η πριγκίπισσα της Κρήτης Μέλισσα αναφέρεται και σε αρχαίες πηγές ως η πρώτη ιέρεια της Μεγάλης Μητέρας [Lact., *Divine Institutes* 1.22]⁶, η οποία συχνά ταυτίζεται με τη θεά Δήμητρα.⁷ Άρρηκτα συνδεδεμένη με τον κύκλο της γεωργικής παραγωγής, η μέλισσα έγινε σύμβολο γονιμότητας και αφθονίας. Η ίδια η θεά Δήμητρα αποκαλούνταν συχνά «Μέλισσα», όπως και οι ιέρειες της, οι οποίες ονομάζονταν *Μελισσες*,⁸ με την προσφώνηση αυτή να ενισχύει την αντίληψη της μέλισσας ως ιερού ζώου κατά τη θρησκευτική παράδοση της αρχαιότητας.⁹

Μινωικό Κόσμημα, 18^{ος} αι. π.Χ.,
 Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

Ως σύμβολο γονιμότητας και αναγέννησης, συνδέθηκε και με τη θεά Άρτεμη⁹ την Εφέσια, όπως μαρτυράται και από την εικονογραφία των μελισσών στα αρχαία νομίσματα της Εφέσου.¹⁰ Η συμβολική αυτή διάσταση επεκτάθηκε και σε άλλους τομείς, με τη μέλισσα να παρουσιάζεται ως αγγελιοφόρος μεταξύ θνητών και θεών, μεταφέροντας όχι μόνο το μέλι αλλά και τις θεϊκές ουσίες της σοφίας και της γνώσης¹¹ : Ο Πausanίας αναφέρει ότι ο ναός στο μαντείο των Δελφών δημιουργήθηκε από μέλισσες με τη χρήση κεριού και φτερών,¹² ενώ ο Πίνδαρος προσφωνεί στα έργα του την ιέρεια του Απόλλωνα με την ονομασία *δελφική μέλισσα*.¹³

Η αξία της μέλισσας στην αρχαιότητα είχε και κοινωνικές προεκτάσεις, καθώς αναπαριστούσε την εργατικότητα, την πειθαρχία και την κοινωνική οργάνωση. Η μελέτη της κοινωνίας της μέλισσας αποκαλύπτει ότι, σε αντίθεση με τα περισσότερα κοινωνικά ζώα, η τελειότητα των ρυθμίσεων εντός της κυψέλης ενσαρκώνει έναν *υπεροργανισμό* όπου η ζωή του ατόμου είναι αδιαχώριστη από τη συλλογικότητα, οι επικοινωνιακοί μηχανισμοί είναι εξαιρετικά πολύπλοκοι και η προσαρμοστικότητα της συμπεριφοράς της μέλισσας αναδεικνύει έναν ανώτερο ψυχισμό σε σύγκριση με άλλα έντομα.¹⁴ Η παρατήρηση της κοινωνίας των μελισσών αποτέλεσε έμπνευση για φιλοσόφους της αρχαιότητας: ο Αριστοτέλης, στο έργο *Περί Ζώων Ιστορία*¹⁵ μελέτησε αυτές τις κοινότητες ως πρότυπα οργάνωσης, ενώ ο Πλάτωνας πρόβαλε τη συλλογική τους δράση ως υπόδειγμα αρετής και αρμονίας, με τους κηφήνες ως παράδειγμα προς αποφυγήν.¹⁶

Αρκετούς αιώνες αργότερα, με τη δράση αυτή, η Eco Flaneur επιδιώκει έναν ανοικτό διάλογο με το κοινό, αναδεικνύοντας τη μέλισσα ως σύμβολο οικολογικής συνείδησης και συλλογικότητας.

Ειρήνη Τσακίρη, Αρχαιολόγος και Ιστορικός της Τέχνης, ΕΚΠΑ

¹ Ransome H.M., 2004, *The Sacred Bee in Ancient Times and Folklore*, Dover Publications, Inc., Mineola, New York, pp.19-20

² Ο Ησίοδος, στα *Έργα και Ημέραι*, αναφέρεται στην προσφορά του μελιού ως δώρο της θεάς φύσης προς τους ανθρώπους.

³ Κερένι Κ., 1984, *Η Μυθολογία των Ελλήνων*, 3η Έκδοση, Μετάφραση: Σταθόπουλος Δ., Εκδόσεις: Εστία, Αθήνα, σελ. 98

⁴ Πασσάς Ι., 1980, *Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν*, Τόμος 13, λήμμα: *μέλισσα*, Εκδόσεις: Ήλιος, Αθήνα, σελ.216

⁵ Ο Όμηρος μας αναφέρει στην *Οδύσσεια* Κ.519 «μελικράτον», δηλαδή την ανάμειξη μελιού με γάλα, ως ένα ιδιαίτερα εκλεκτό ποτό.

⁶ Lawler L.B., 1954, *Bee Dances and the "Sacred Bees"*, *The Classical Weekly*, Vol.47(7), The Johns Hopkins University Press, pp.103

⁷ Palumbo L., 2022, *Bee Imagery in Plato's Dialogues*, Arete in Plato and Aristotle, Parnassos Press, pp.13

⁸ Δαβάρας Κ., 1986, *Μινωικό Κρηιόφορο ...*, Αρχαιολ. Εφημερίς: Περιοδικόν Εν Αθήναις Αρχαιολ. Εταιρείας 1984, Αθήνα, σελ.77-79

⁹ Ρίτσεν Ζ., 1965, *Μεγάλη Ελληνική Μυθολογία*, Τόμος Α, Μετάφραση: Πολίτης Κ., Εκδόσεις: Αυλός, Αθήνα, σελ.228

¹⁰ Στρατή Ε., 1981, *Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια*, Τόμος 21, λήμμα: *μέλισσα*, Εκδόσεις: Ακαδημία, Αθήνα, σελ.293

¹¹ Πίνδαρος αποδίδει στις μέλισσες τη δύναμη να μεταφέρουν «θεϊκή γλυκύτητα», αναδεικνύοντας την πνευματική τους διάσταση.

¹² Πausanίας, *Περιήγησις* 10.5: «...λέγουσιν οἱ Δελφοὶ γενέσθαι ὑπὸ μελισσῶν τὸν ναὸν ἀπὸ τοῦ κηροῦ τῶν μελισσῶν καὶ ἐκ πετρῶν».

¹³ Πίνδαρος, *Πυθιονίκος* Δ.59-60 "... χρησμός ὄρθωσεν μελισσῶν Δελφίδος..." (- ο χρησμός της μέλισσας της δελφικής...)

¹⁴ Darbois M., 1997, *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα*, Τόμος 41, λήμμα: *μέλισσα*, Εκδόσεις: Το Βήμα, Αθήνα, σελ.229

¹⁵ Αριστοτέλης, *Περί Ζώων Ιστορία* Α.488α: *Πολιτικά* δ' ἐστὶν ὧν ἐν τῇ καὶ κοινὸν γίνεται πάντων τῶν ἔργων· ἔστι δὲ τοιοῦτον ἄνθρωπος, μέλιττα, σφήξ, μύρμηξ... (-πολιτικά είναι όσα έχουν ένα κοινό έργο για όλους: Τέτοια είναι ο άνθρωπος, η μέλισσα, η σφήκα, ο μύρμηγκας...) Δ.532α: *Συναισθάνεται .. αἱ μέλιττα· ἐκ πολλοῦ γὰρ αἰσθάνονται ὡς τῇ ὁσμῇ γινώσκοντα*. (- Συναισθάνονται.. οι μέλισσες - έχουν αίσθηση, γιατί αντιλαμβάνονται από μακριά, σαν να αναγνωρίζουν με την όσφρηση...) Ε.554α: *δ' ἀπὸ πάντων ἡ μέλιττα ..ἀνθεῖ... οὐδὲνα βλάπτουσα καρπὸν*. (- Η μέλισσα συλλέγει από όλα τα άνθη... χωρίς να βλάπτει κανένα καρπό) Θ.624b: *Αἱ μὲν οὖν χρησταὶ μέλιττα ἐργάζονται τὰ τε κηρία ὁμαλά...* (- Οι «καλές» μέλισσες εργάζονται με τάξη φτιάχνουν τα κελιά τους ομαλά) Θ.623b: *Ἐστὶ δὲ περὶ τὴν ἐργασίαν αὐτῶν καὶ τὸν βίον πολλὴ ποικιλία*.(- Σχετικά με την εργασία και τη ζωή τους υπάρχει μεγάλη ποικιλία.)

¹⁶ Πλάτων, *Πολιτεία* Η.552c-d: *ὡς ἐν κηρίῳ κηφὼν ἐγγίγνεται, οὕτω καὶ τὸν τοιοῦτον ἐν οἰκίᾳ κηφὼνα ἐγγίγνεται, νόσημα πόλεως*. (- όταν παρουσιάζεται μέσα στην κυψέλη ο κηφήνας είναι νόσημα του σμήνους, έτσι όταν κι αυτός είναι μέσα σε σπίτι, γίνεται νόσημα της πολιτείας.)

↑ Ancient O.W.L. ↑